

Marcin ŁUKASZEWSKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0000-0003-3332-3423

Premier i jego następcę a problem ciągłości władzy w systemach politycznych Wielkiej Brytanii, Malty i Barbadosu¹

Streszczenie: Przedmiotem artykułu jest kwestia ciągłości władzy w ramach instytucji premiera. Autor dokonuje analizy rozwiązań konstytucyjnych i realizacji ich w praktyce politycznej przez pryzmat zachowania ciągłości władzy. Artykuł oparty jest na analizie porównawczej rozwiązań konstytucyjnych i praktyki politycznej w trzech państwach o tożsamym modelu i typie systemu partyjnego: Zjednoczonego Królestwa, Malty i Barbadosu (wszystkie one są demokracjami westminsterskimi ze słabą pozycją ustrojową głowy państwa i silną premiera oraz dwupartyjnym systemem partyjnym).

Słowa kluczowe: następca premiera, ciągłość władzy, Malta, Wielka Brytania, Barbados

Systemy współczesnych państw, zwykle poprzez odpowiednie przepisy rangi konstytucyjnej, dbają o zachowanie ciągłości władzy. Rozwiązanie takie jest zrozumiałe i wysoce pożądane z perspektywy stabilności systemu, który musi zapewnić decyzyjność podległej zwykle szefowi egzekutywy administracji rządowej. O ile w teorii, zgodnie z konstytucją, we wszystkich trzech państwach na czele egzekutywy stoi głowa państwa (w Wielkiej Brytanii monarcha², a na Malcie i w Barbadosie – prezydent, który w obu przypadkach został powołany jako instytucja wypełniająca miejsce dotychczasowej głowy państwa³ – króla⁴), to w praktyce władza wykonawcza we wszystkich trzech państwach należy do premiera⁵ i do podległego mu bezpośrednio rządowi.

Wybór systemów Malty, Wielkiej Brytanii i Barbadosu uzasadniony jest tożsamym systemem (westminsterski model demokracji) i dwupartyjnym charakterem systemu partyjnego, przy jednoczesnej wyraźnej różnicy w konstrukcji konstytucji omawianych państw⁶. To ustrój brytyjski w dużej mierze wpłynął na – a przez to ukształtował – systemy maltański i barbadoski. Bardzo emblematycznym tego przejawem może być cho-

¹ Niniejsze opracowanie stanowi jedno z dwóch dotyczących problemu ciągłości władzy w ramach egzekutywy państw o westminsterskim modelu, których jestem autorem. O ile niniejsze dotyczy kwestii następstwa premiera w 3 państwach, drugie dotyczy tymczasowego wykonywania funkcji premiera przez jednego z członków gabinetu na Malcie i w Wielkiej Brytanii (tj. zastępstwa). M. Łukaszewski (2025), *Zastępstwo premiera w systemie konstytucyjnym Malty i Wielkiej Brytanii. Analiza porównawcza*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, 1(83).

² Rząd funkcjonuje jako Jego Królewskiej Mości.

³ Monarchię na Malcie zniesiono w 1974 r., a na Barbadosie w 2021 r.

⁴ Konsekwencją tego w obu ostatnich przypadkach jest chociażby stosunkowo słaba – typowa dla modelu parlamentarno-gabinetowego – pozycja ustrojowa prezydenta w obu systemach konstytucyjnych.

⁵ Z przyczyn stylistycznych wyrażenie „szef rządu” we wszystkich 3 państwach w niniejszym opracowaniu odnosić się będzie do premiera, o ile wyrażenie nie zostanie wskazane inaczej.

⁶ Oczywiście konstytucje Barbadosu i Malty wprost nawiązują do brytyjskich rozwiązań ustrojowych.

ciażby obecność niektórych brytyjskich norm konwenansowych w systemach obu pozostałych państw (Aquilina, 2018, s. 72–73; de Merieux, 1982, s. 263–277).

W ramach analizy porównawczej podjęta zostanie próba wskazania podobieństw i różnic rozwiązań prawnych w obu systemach w odniesieniu do tego samego zagadnienia (ciągłości władzy), jednak by jego obraz był możliwie pełny z wykorzystaniem metody instytucjonalno-prawnej ukazane zostanie konstytucyjne umocowanie ciągłości władzy i przekazywania władzy wraz z praktyką jej stosowania, co jest o tyle istotne, że w przypadku ustrojów wszystkich 3 państw niepisane reguły prawa konstytucyjnego (przede wszystkim mowa tutaj o normach konwenansowych) w dużej mierze wpływały (i nadal wpływają) na praktykę funkcjonowania instytucji politycznych państwa. Przedmiotem opracowania będzie też próba oceny rozwiązań konstytucyjnych poszczególnych 3 państw zapewniających ciągłość władzy w ramach rzeczywistego kierownika organu egzekutywy.

W tym miejscu należałoby odpowiedzieć na pytanie o jakich sytuacjach mowa, jeśli chodzi o wykonywanie zadań premiera przez inną osobę. Utrata możliwości wykonywania zadań szefa rządu może wynikać z przeszkód tymczasowych (w ramach tego zbioru okoliczności znajdzie się chociażby ciężka choroba⁷, wyjazd zagraniczny, urlop (wówczas dana osoba będzie wykonywała zadania szefa rządu jako jego zastępca)), ale też i takich, które prowadzą do stałej utraty uprawnień szefa rządu, stąd osoba, która obejmie stanowisko premiera nie będzie już jego zastępcą, a następcą. Do grona tych drugich należałoby zaliczyć przede wszystkim: śmierć, usunięcie z urzędu, rezygnację⁸. Przedmiotem niniejszego opracowania jest druga kategoria: tj. następstwa śmierci, usunięcia z urzędu i rezygnacji premiera dla ciągłości władzy w systemach Wielkiej Brytanii, Malty i Barbadosu.

Zarys ewolucji instytucji premiera w Wielkiej Brytanii, Barbadosie i na Malcie

Instytucja brytyjskiego premiera jako rzeczywistego kierownika władzy wykonawczej, inaczej niż w dwóch pozostałych państwach, ewoluowała w ramach systemu politycznego przez stulecia: od jednego z doradców monarchy do realnego szefa władzy wykonawczej z silną pozycją ustrojową. Z racji ewolucyjnego charakteru ustroju brytyjskiego i wynikających z tego trudności we wskazaniu precyzyjnej daty pojawienia się instytucji premiera, w literaturze istnieje jednak zgoda, że początków instytucji gabinetu i premiera należałoby szukać w okresie rządów pierwszych trzech władców z dynastii hanowerskiej. Pośród wielu powodów powolnego i stopniowego usamodzielniania się doradców monarchy zwykle wskazuje się między innymi skupienie się na wypełnianiu funkcji elektora hanowerskiego i tym samym pozostawienie spraw królestwa w rękach doradców monarchy⁹. W kolejnych dekadach kolejni monarchowie podejmowali próby

⁷ W tym przede wszystkim taka, która powodować będzie długotrwałą hospitalizację.

⁸ W tym i niewymuszoną powstałą np. na skutek zaawansowanego wieku, z przyczyn osobistych, bądź pogorszenia się stanu zdrowia.

⁹ Nie bez znaczenia był brak znajomości języka angielskiego przez Jerzego I, który ze swoimi doradcami porozumiewał się po francusku, a w posiedzeniach Tajnej Rady monarchę zastępował znający

odzyskania zdobytej przez królewskich doradców władzy, jednak starania te w dłuższej perspektywie nie powiodły się, w efekcie tego zaczął rysować się gabinet z coraz bardziej upodmiotowioną pozycją jego faktycznego szefa – premiera¹⁰.

Ewolucja ustrojowa premiera przyniosła przeniesienie ciężaru odpowiedzialności za sprawy państwa z monarchy na gabinet. W XX wieku wzrosła pozycja premiera, co wynikało między innymi z warunków, w jakich znajdował się aparat państwowy niejako zmuszony do podejmowania szybkich decyzji podczas I i II wojny światowej. Nie znalazło to odzwierciedlenia w nazewnictwie, gdyż premier nadal był (i nadal jest) „pierwszym ministrem” (*Prime Minister*), co mogłoby sugerować, że ów jest jedynie jednym z ministrów w ramach formuły *primus inter pares*. Faktyczne przeniesienie ciężaru władzy z gabinetu na premiera skłoniło niektórych przedstawicieli literatury (Kapsa, 2016, s. 238 i nast.) do postulowania zmiany nazywania systemu brytyjskiego z systemu rządów gabinetowych na rzecz systemu rządów „premierowskich”¹¹.

O ile w przypadku Wielkiej Brytanii mieliśmy do czynienia z bardzo ewolucyjnym kształtowaniem się instytucji premiera, to w przypadku Malty, pomimo silnych związków z Londynem, instytucja premiera wykształciła się relatywnie bardzo szybko, tj. wraz z nową konstytucją i pojawieniem się pierwszego autonomicznego rządu wysp pod kuratelą Gubernatora Generalnego¹². Na jego czele w 1921 r. zasiadł Joseph Howard. Nie wchodząc z nadto w szczegóły warto chociaż zdawkowo wspomnieć przy tym, że Maltańczycy przed wspomnianą datą mieli kilkakrotnie nadawane konstytucje, jednak te nie pozwalały im na choćby częściową partycypację w rządzeniu wyspami¹³. Dopiero I wojna światowa przyniosła realne zmiany polityczne, których owocem była wspomniana konstytucja z 1921 r. W efekcie jej przyjęcia powołano do życia rząd maltański, który otrzymał prawo zarządu sprawami, które nie zostały zastrzeżone dla Korony. Warto przy tym zaznaczyć, że rząd znajdował się pod podwójną kontrolą: gubernatora i parlamentu. Howarda na stanowisku premiera zastąpił Francesco Buhagiar (1923–1924), po którym na czele rządu stanął dwukrotnie Ugo Pasquale Mifsud (1924–1927 i 1932–1933). Po między okresami jego rządów premierem był Gerald Strickland (1927–1932). W latach 30. kilkakrotnie konstytucję zawieszano i odwieszano, by w 1939 r. cofnąć sposób zarządzania wyspami do tego, który obowiązywał w 1903 r., w efekcie czego instytucja premiera została zlikwidowana¹⁴.

Konstytucja z 1947 r. przywróciła urząd premiera¹⁵ wskazując, że to do gubernatora należy prawo wskazania ministrów spośród członków parlamentu. Jednocześnie pomijała

język angielski syn Jerzego I, którego skonfliktowanie się z ojcem w pewnym momencie utrudniło i tak skomplikowaną już sytuację w królestwie.

¹⁰ Bardzo zwięźle proces ten opisuje T. Wiecech w przypisie 8 (Wiecech, 2011, s. 15). Rosnącą rolę premiera opisuje też M. Rakowski (Rakowski, 2016, s. 68–69).

¹¹ Nie ma większej kontrowersji w stwierdzeniu, że wzmacnianie roli premiera było możliwe również dzięki dwupartyjnemu systemowi, w ramach którego lider zwycięskiego ugrupowania zostawał premierem, co z czasem stało się regułą konwenansową.

¹² Gubernator Generalny (*Governor-General*) (dalej: gubernator) reprezentował monarchę maltańskiego. Analogiczna instytucja występowała w ustroju Barbadosu.

¹³ Akty przełomu XIX i XX wieku dawały co najwyżej pozorny wpływ Maltańczyków na losy ich państwa.

¹⁴ W sensie formalnym urząd premiera przestał istnieć 2 listopada 1933 r.

¹⁵ Wtedy i wcześniej posługując się nazwą *Head of the Ministry*.

kompletnie kwestię ewentualnego wakatu bądź przejściowej trudności w wykonywaniu funkcji szefa rządu. W tym samym roku, na skutek wyborów parlamentarnych 24 mandaty w 40-osobowym parlamencie zdobyła Partia Pracy, jej lider Paul Boffa został premierem, a rywalizujący z nim Dom Mintoff otrzymał tekę ministra odpowiedzialnego za prace publiczne wraz z obowiązkami wicepremiera (*Deputy Prime Minister*), tym samym po raz pierwszy w historii Malty formalnie pojawiła się ta instytucja¹⁶. Mintoff z pracy w rządzie zrezygnował dwa lata później. Tym samym urząd wicepremiera przestał istnieć aż do początku lat 70. W 1971 r. wybory wygrała Partia Pracy, a na czele rządu stanął niegdysiejszy wicepremier – Dom Mintoff, który odnowił urząd wicepremiera, którym został Anton Buttigieg. To o tyle istotna data, że aż do 2012 r. w każdym kolejnym gabinecie wskazywano ministra, który dodatkowo otrzymywał funkcję wicepremiera¹⁷.

Przechodząc wreszcie do premiera Barbadosu warto zauważyć, że historia tej instytucji jest najkrótsza spośród wszystkich 3 państw stanowiących przedmiot niniejszego opracowania. Dopiero po II wojnie światowej doszło do wyborów opartych na powszechnym prawie wyborczym. Okres braku odpowiedzialnego i pochodzącego z poparcia parlamentarnego rządu zakończył się w 1954 r. Za pierwszego szefa rządu Barbadosu dość powszechnie uważa się Grantleya Herberta Adamsa, który właśnie w tym roku objął urząd premiera. Piastował ten urząd aż do 1958 r., w którym to doszło do powstania Federacji Indii Zachodnich, których pierwszym (i zarazem jedynym) szefem rządu został Adams.

W latach 60. miały miejsce ważne dla demokratyzacji i niezależności Barbadosu wydarzenia: w 1961 r. powołany został niezależny od Brytyjczyków rząd, a rok później rozwiązana została Federacja Indii Zachodnich. Kolejne dwa lata później minimalny wiek wyborczy obniżono do 18 roku życia, a w 1966 r. brytyjski parlament uchwalił ustawę, na mocy której Barbados stał się niepodległym państwem. W tym samym roku symbolicznie zmieniono nazwę urzędu i w efekcie tego dotychczasowy tytuł *premier of Barbados* został zastąpiony *Prime Minister of Barbados* na wzór tytułatury brytyjskich szefów rządu. Symbolicznym końcem ścisłej zależności wyspy od Londynu stało się objęcie urzędu gubernatora w 1967 r. przez Winstona Scotta – pierwszego obywatela Barbadosu na tym stanowisku¹⁸. Swoistą klamrą tych wydarzeń stał się rok 2021, kiedy to Barbados z monarchii-królestwa wspólnotowego przekształcił się w republikę¹⁹. Co ciekawe, pozycja ustrojowa premiera na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat nie podlegała zasadniczym ustrojowym przeobrażeniom, a co najwyżej, na skutek silnej pozycji lidera partyjnego, faktyczna jego rola w systemie politycznym ulegała stopniowemu wzmocnieniu. Tym samym można zauważyć pewne podobieństwo do ewolucji pozycji politycznej brytyjskiego premiera, ale wyłącznie przez pryzmat kierunku tych zmian, ale już nie ich intensywności.

¹⁶ Co ciekawe, konstytucja z 1947 r. wspominała wielokrotnie w swej treści o zastępowaniu przewodniczącego parlamentu i samego gubernatora, ale o wicepremierze już nie wspominała.

¹⁷ Okres wakatu na tym stanowisku był jednak bardzo krótki, bo zaledwie po kilku miesiącach od przeniesienia Tonio Borga (wówczas poza wicepremierem był również ministrem spraw zagranicznych) do Komisji Europejskiej, kolejnym wicepremierem w marcu 2013 r. został Louis Grech.

¹⁸ Ostatnim gubernatorem z nadania brytyjskiego był sir John Montague Stow, który po uzyskaniu przez Barbados niepodległości pełnił tę funkcję jeszcze przez pół roku.

¹⁹ Temat przeobrażenia ustrojowego z 2021 r. został zauważony przez polskich badaczy ustrojów (Wiszwaty, 2022, s. 100–114; Woźniak, 2022, s. 99–111).

Instytucja wicepremiera na Barbadosie pojawiła się niemal równolegle wraz z uzyskaniem niepodległości wyspy. Pierwszym wicepremierem został w 1965 r. James Cameron Tudor. Instytucję na niemal rok zlikwidowano w 1985 r. Podobnie krótka przerwa w funkcjonowaniu tej instytucji miała miejsce w roku 2008 (11 miesięcy). Najdłuższy okres wakatu na tym stanowisku miał miejsce w latach 2010–2022.

Rezygnacja premiera

Współcześnie prawdopodobnie najczęściej występującym w praktyce politycznej powodem stosowania mechanizmów następstwa jest rezygnacja premiera. W przypadku Malty i Wielkiej Brytanii z takimi decyzjami mieliśmy do czynienia wielokrotnie i schemat działania jest bardzo zbliżony: jeśli premier postanawia zrezygnować z zajmowanego stanowiska zwykle ogłasza to publicznie, wskazując jednocześnie, że pozostanie na stanowisku do wyboru nowego lidera ugrupowania, którego jest przewodniczącym. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na funkcjonującą w ustrojach opartych na westminsterskim modelu władzy normę (w ustroju brytyjskim mającą charakter konwensu konstytucyjnego) łączącą funkcję premiera z przewodniczeniem partii rządzącej, co oznacza, że rezygnacja z kierowania partią pociąga za sobą rezygnację z kierowania rządem²⁰, gdyż to właśnie liderowi partii posiadającej większość w parlamencie²¹ głowa państwa powierza urząd premiera.

Powyżej zarysowany mechanizm w praktyce mogliśmy zobaczyć w 2022 r., kiedy to 7 lipca premier Boris Johnson ogłosił rezygnację z obu funkcji (szefa partii i rządu) z jednoczesnym zapewnieniem, że pozostanie na stanowisku do momentu wskazania jego następcy. I tak, 5 września władzę w partii przejęła Liz Truss, a dzień później Johnson udał się do królowej, by złożyć rezygnację ze stanowiska premiera na rzecz Truss²². Po niewiele ponad miesiącu rządów Truss również ustąpiła i schemat zarysowany wcześniej został powtórzony. Tym samym można stwierdzić, że oba systemy posiadają w zasadzie tożsame procedury odnoszące się do tej okoliczności²³. Co więcej, w obu

²⁰ Tym samym w przypadku rezygnacji premiera w czasie, gdy nie zmieniło się zaplecze parlamentarne dla kierowanego przez niego rządu, to wyłącznie do ugrupowania stanowiącego wsparcie parlamentarne rządu należy zidentyfikowanie następcy dotychczasowego premiera (*The Cabinet Manual*, 2011, s. 15).

²¹ W przypadku bikameralnych parlamentów Wielkiej Brytanii i Barbadosu mowa jest oczywiście o izbach niższych (kolejno: Izbie Gmin i Izbie Zgromadzenia), przed którymi politycznie odpowiadają rządy tych państw.

²² Tu warto wyjaśnić, że ustępujący premier składając swoją rezygnację formułuje względem głowy państwa radę, co do nazwiska swojego następcy.

²³ Procedury te oparte są na funkcjonujących normach konwensansowych, przy czym w odniesieniu do Malty są one wsparte odpowiednimi przepisami Konstytucji (o tym szerzej w dalszej części artykułu). W przypadku ustroju brytyjskiego potwierdzenie istnienia takich zasad i ich treści można odczytać w *Cabinet Manual*. Ów dokument wytworzony jest przez służby rządowe. Znajduje się w nim opis praktyki politycznej i reguł funkcjonujących w relacjach między organami władzy. Ma on charakter dokumentu pomocniczego i chociaż pomyślany był jako dokument stanowiący próbę spisania reguł konstytucyjnych, to *de facto* ma charakter wyjaśniający panujące w relacjach między organami zasady; tym samym dokument opisuje istniejące reguły i praktykę polityczną, ale ich nie tworzy. Może on zostać zmieniony przez służby rządowe, a zatem nie podlega on bezpośred-

przypadkach normy ustrojowe zabezpieczają system przed brakiem osoby na stanowisku premiera²⁴, co jest szczególnie istotne z punktu widzenia tematu podejmowanego w ramach niniejszego opracowania.

Autorzy *Cabinet Manual* zwrócili uwagę na inne rezygnacje w brytyjskiej historii: 22 listopada 1990 roku Margaret Thatcher poinformowała Elżbietę II o tym, że nie zamierza brać udziału w II turze wyborów przewodniczącego partii rządzącej i jednocześnie poinformowała o chęci rezygnacji z urzędu premiera tak szybko, jak zostanie wybrany nowy szef partii. 27 listopada odbyła się II tura, a po tym jak przed głosowaniem w ramach III tury kontrkandydaci Johna Majora zrezygnowali z walki o przywództwo w partii, Margaret Thatcher 28 listopada złożyła rezygnację na ręce królowej. Tego samego dnia królowa Elżbieta II poprosiła Majora o sformowanie rządu (*The Cabinet Manual*, 2011, s. 19)²⁵.

Poza wskazanymi wyżej przypadkami rezygnacji, w brytyjskiej historii znajdziemy również przypadki premierów, którzy ze względu na problemy zdrowotne rezygnowali ze stanowiska. Warto tutaj zaznaczyć, że czasami problemy zdrowotne odgrywały główną rolę w podejmowaniu decyzji o rezygnacji z zajmowanego stanowiska, a czasami był to jedynie jeden z powodów. Najbardziej charakterystycznym przykładem jest tutaj Anthony Eden, który doznał powikłań po serii operacji pęcherzyka żółciowego, a decyzję o ustąpieniu podjął na skutek sugestii lekarzy. Z kolei Winston Churchill doznał udaru mózgu podczas urzędowania (na dwa lata przed ostatecznym ustąpieniem), czego skutki szef rządu odczuwał do końca pełnienia swojego urzędu. Andrew Bonar Law był jednym z najkrócej rządzących premierów Wielkiej Brytanii (nieco ponad pół roku). Musiał zrezygnować ze względu na zdiagnozowany rak gardła, który utrudnił (czy nawet uniemożliwił) czynny udział w debatach w Izbie Gmin. W efekcie tej decyzji król

niej kontroli parlamentarnej (brytyjski parlament nie ma wpływu na treść tego dokumentu). (*Cabinet Manual of 'limited*, 2011).

²⁴ Premier powinien pozostać na stanowisku nawet po tym jak kierowana przez niego partia utraci samodzielną większość, jeśli i o ile wynik wyborów nie wskazuje w sposób wyraźny większości zdolnej popierać rząd (chodzi tu przede wszystkim o sytuację tzw. parlamentu zawieszonego (*hung parliament*), czyli parlamentu, w którym żadne z ugrupowań nie ma większości pozwalającej mu na samodzielne rządzenie, a przez to prowadzi do możliwości powołania bardzo nietypowego jak na brytyjski parlamentaryzm rządu koalicyjnego. Tym samym jeżeli po pierwszym posiedzeniu Izby Gmin stanie się jasne, że dotychczas rządząca formacja nie jest w stanie utrzymać rządów jej lider zobligowany jest do złożenia urzędu na ręce monarchy (*The Cabinet Manual*, 2011, s. 14–15).

Tak jednoznacznie do przedstawionego tutaj problemu nie podchodzą autorzy raportu Komisji Konstytucyjnej Izby Lordów, którzy twierdzą, że obecnie nie ma konsensusu, co do tego, czy w wyżej opisanym przypadku premier ma obowiązek czy jedynie prawo do pozostania na stanowisku do czasu wyłonienia się większości w ramach parlamentu zawieszonego. (*Constitution Committee*, 2011, pkt 59).

²⁵ Jego następca, Tony Blair, ogłosił zamiar rezygnacji po wyborze nowego lidera Partii Pracy. Formalnie złożył rezygnację 27 czerwca 2007 roku i tego samego dnia ster rządów objął Gordon Brown, co było o tyle nieskomplikowaną okolicznością, że w wyborach na przewodniczącego Partii Pracy nie miał kontrkandydatów. Kolejnym premierem został David Cameron, który stał na czele pierwszego od dekad rządu koalicyjnego. W kontekście tematu artykułu warto wskazać, że wybory miały miejsce 6 maja, a w ich wyniku żadne z ugrupowań nie miało samodzielnej większości, co musiało prowadzić do rozmów koalicyjnych. Po zatwierdzeniu koalicji przez obie partie (torysów i Liberalnych Demokratów) Gordon Brown 11 maja złożył na ręce królowej rezygnację wraz z radą, by jego następcą został David Cameron (*The Cabinet Manual*, 2011, s. 19).

powołał na nowego szefa rządu Stanleya Baldwina, ale – co istotne dla tematu niniejszego opracowania – król działał tu za radą ministrów i swoich doradców, ze względu na fakt, że odchodzący i umierający już premier zdecydował się nie formułować swej rady, którą mógłby przekazać królowi (Perkins, 2006, s. 31–32).

Z kolei maltańska konstytucja w art. 122 przewiduje warunki skutecznego złożenia rezygnacji z zajmowanego stanowiska, nakazując premierowi złożenie rezygnacji na piśmie (co więcej: ma to być własnoręcznie sporządzone pismo) i przesłania jej do głowy państwa, a rezygnacja staje się faktem dopiero z chwilą gdy prezydent (lub osoba przez prezydenta upoważniona) takie pismo otrzyma.

Praktyka rezygnacji szefów rządów na Malcie obejmuje kilka nazwisk premierów. W 1984 r. Dom Mintoff złożył rezygnację zarówno z przewodniczenia Partii Pracy, jak i funkcji premiera, jednocześnie pozostając w ławach parlamentarnych. Otworzyło to możliwość przejścia sterów partii przez ówczesnego wiceprzewodniczącego rządzącego ugrupowania. Po tym jak 3 lata wcześniej Karmenu Mifsud Bonnici został wskazany przez Mintoffa na swojego następcę (co zostało później zaakceptowane przez organy partyjne), w 1983 r. Bonnici został starszym wicepremierem (*Senior Deputy Prime Minister*), by 22 grudnia 1984 r. zostać zaprzysiężonym na kolejnego premiera Malty²⁶.

W 2004 r. również z obu funkcji (tj. przewodniczącego partii i rządu) zrezygnował Eddie Fenech Adami, który poinformował, że chce oddać stery rządów państwa młodszemu pokoleniu²⁷. Prawdopodobnie najbardziej znaną medialnie rezygnacją była ta z przełomu 2019 i 2020 r., kiedy to Joseph Muscat został zmuszony do porzucenia fotela premiera przez masowe protesty uliczne²⁸. Muscat swoją rezygnację ogłosił 1 grudnia, ale na formalne złożenie rezygnacji czekał do rozstrzygnięcia wewnętrzpartyjnych wyborów, w efekcie których nowym liderem Partii Pracy 12 stycznia został Robert Abela, który w fotelu premiera zasiadł dzień później.

W przypadku Barbadosu z kolei praktyka polityczna rezygnacji wynikała w zasadzie wyłącznie z przegranych wyborów parlamentarnych (1961, 1976, 1986, 1994, 2008, 2018). Wówczas dotychczasowy lider ugrupowania rządzącego rezygnował co do zasady z obu stanowisk – szefa partii i premiera. Warto też przy tym zwrócić uwagę na wspomnianą wcześniej nietypową rezygnację pierwszego premiera Barbadosu – Adamsa, który w związku z powołaniem do życia Federacji Indii Zachodnich (których Barbados był częścią składową) w 1958 r., został wskazany na szefa rządu tego państwa. Na czele rządu Barbadosu stanął wówczas Hugh Gordon Cummins. We wspomnianych przypadkach (w tym i tego z 1958 r.) nie dochodziło do nagłej zmiany na czele rządu, dzięki czemu można było zachować ciągłość władzy bez ryzyka jej przerwania, co mogłoby pociągać za sobą konieczność poszukiwania odpowiednich rozwiązań konstytucyjno-politycznych.

²⁶ To o tyle wyjątkowe, że premier Bonnici był pierwszym szefem rządu maltańskiego, który nie został wybrany w wyborach parlamentarnych.

²⁷ Wspomniana rezygnacja miała miejsce w lutym, ale Fenech pozostał w ławach parlamentarnych jeszcze miesiąc (do 23 marca), by niedługo potem zostać nowym prezydentem Malty.

²⁸ Protesty wynikały z faktu podejrzanych znajomości premiera w kontekście zabójstwa dziennikarki śledczej Daphne Caruany Galizii.

Usunięcie ze stanowiska (wotum nieufności i impeachment)

W przypadku Malty i Wielkiej Brytanii zbliżone będą okoliczności skutków utraty władzy przez premiera w efekcie utraty zaufania parlamentu poprzez uchwalenie wotum nieufności. Normy konwenansowe regulujące ustrój brytyjski premierowi, który utracił zaufanie Izby Gmin nakazują złożyć dymisję, przekazując administrowanie państwem nowemu (alternatywnemu) rządowi bądź zwrócić się do monarchy z wnioskiem (formalnie radą) o rozpoznanie wyborów. W obu przypadkach premier pozostanie na stanowisku do powołania swojego następcy. W praktyce politycznej głosowanie w Izbie Gmin²⁹ nie jest rozwiązaniem rzadkim, choć w ostatnim półwieczu do skutecznego usunięcia rządu w tej procedurze doszło tylko raz: w marcu 1979 r. rząd Jamesa Callaghana przegrał jednym głosem (311–310), w efekcie czego zwrócił się do Elżbiety II z prośbą o rozpoznanie wyborów parlamentarnych. Tym samym przedłużył piastowanie funkcji premiera do 4 maja, kiedy to dzień po wyborach złożył rezygnację na ręce królowej.

Jeśli chodzi o ustrój maltański to konstytucja w art. 76 ust. 5 nakazuje premierowi, który utracił zaufanie parlamentu zrezygnowanie w ciągu 3 dni lub zwrócić się do głowy państwa z wnioskiem o rozwiązanie parlamentu. Jeśli premier tego nie uczyni wówczas prezydent może sam rozwiązać parlament. Co więcej: prezydent może odmówić radzie premiera w kwestii rozwiązania parlamentu, jeśli sam uzna, że rząd może dalej funkcjonować, a przedterminowe wybory „nie służyłyby interesom Malty”. Tym samym zauważalna jest rola głowy państwa w ramach ustroju jako tej instytucji, która ma na celu stabilizowanie systemu politycznego.

Rozwiązanie powyższe jest bardzo zbliżone do barbadoskiego. Konstytucja tego państwa (art. 66) przewiduje wakat na stanowisku premiera między innymi na skutek: utraty mandatu parlamentarzysty i wycofania powołania przez głowę państwa. W odniesieniu do tematu niniejszego opracowania warto skupić się na przesłance ostatniej. Owo wycofanie powołania (*President revokes his appointment*) następuje na skutek głosowania w Izbie Zgromadzenia³⁰, którego efektem jest wezwanie prezydenta do wycofania powołania danej osoby na premiera (*appointment of the Prime Minister ought to be revoked*). Konstytucja nakazuje premierowi podjęcie decyzji w ciągu 3 dni (a zatem dokładnie tyle samo co w analogicznym przypadku maltańskim). Do wyboru ma rezygnację z zajmowanego stanowiska lub zwrócić się do głowy państwa z prośbą o rozwiązanie parlamentu. Jeśli w ciągu określonego terminu premier nie podejmie decyzji prezydent zobowiązany jest wycofać jego powołanie.

Usunięcie premiera teoretycznie możliwe jest również na skutek innej procedury, która w Wielkiej Brytanii przybiera formę oskarżenia wysuwanego przez Izbę Gmin i sądenia przez Izbę Lordów (*impeachment*). Współcześnie wykorzystanie tej procedury wydaje się mało prawdopodobne (Wheeler, 2019) (ze względu na istnienie innych mechanizmów kontroli egzekutywy przez parlament, a także odrębne od obu władz są-

²⁹ Chociaż w historii zdarzały się też głosowania w Izbie Lordów: jedno z ostatnich takich głosowań miało miejsce w 1993 r., kiedy to lordowie chcieli przerwać rządy Johna Majora.

³⁰ Barbados ma dwuizbowy parlament składający się – analogicznie do parlamentu brytyjskiego – z pochodzącej z wyborów Izby Zgromadzenia i mianowanego Senatu (senatorów wskazują: premier, Lider Opozycji i głowa państwa).

downictwo). W najnowszej historii politycznej Wielkiej Brytanii znane są inicjatywy, które miały doprowadzić do wszczęcia procedury *impeachmentu*, ale żadna z nich nie wyszła poza etap groźby jej użycia. Jedną z ostatnich takich sytuacji była chęć wszczęcia procedury względem ówczesnego premiera Borisa Johnsona. Maltański i barbadoski system współcześnie nie przewidują analogicznej procedury³¹.

Śmierć

Kolejnym przypadkiem nagłego przerwania pełnienia funkcji przez premiera jest jego śmierć. W przypadku Wielkiej Brytanii ostatnim szefem rządu, który zmarł w trakcie pełnienia urzędu był lord Palmerston w 1865 r. Jak słusznie zwraca uwagę T. Wiecech kontekst czasowy jest tutaj kluczowy, gdyż w połowie XIX wieku monarcha nie był jeszcze mocno skrzepowany więzami konwenansów konstytucyjnych i miał pewną swobodę we wskazywaniu osoby stojącej na czele rządu (Wiecech, 2011, s. 75). Podjęta wówczas decyzja w sprawie następcy premiera nie może stanowić wiążącego dziś precedensu, stąd należy spojrzeć na możliwości prawne i polityczne, które pozostawałyby w zgodzie z otoczeniem konstytucyjnym, w jakim znajduje się obecnie premier, głowa państwa i Izba Gmin. Najbardziej oczywistym rozwiązaniem kwestii swoistej sukcesji premierostwa byłoby – z racji pojawienia się wakatu również na czele partii rządzącej – wskazanie nowego lidera partii na skutek wewnątrzpartyjnych regulacji. Problemem pozostaje jednak kwestia tymczasowego wykonywania zadań szefa rządu do czasu decyzji organów statutowych ugrupowania rządzącego. Wydaje się, że najbardziej logicznym i zgodnym z regułami konstytucji brytyjskiej rozwiązaniem byłoby zwrócenie się przez monarchę do wicelidera ugrupowania rządzącego o sformowanie rządu³².

W odniesieniu do systemu maltańskiego sprawa wydaje się być nieco mniej skomplikowana. W art. 76 pkt 5 konstytucja sugeruje dość oczywiste rozwiązanie kwestii obsadzenia wakującego stanowiska premiera. Jeśli urząd premiera pozostaje nieobsadzony wówczas Izba Reprezentantów powinna powołać nową osobę na to stanowisko, jeśli jednak głowa państwa uznałaby, że w rozsądnym czasie nie doszłoby do powołania takiej osoby, konstytucja daje prezydentowi prawo rozwiązania parlamentu. Co ciekawe, art. 81 konstytucji pośród powodów nieobsadzenia urzędu premiera nie wymienia śmierci. W historii politycznej Malty tylko jeden premier zmarł w trakcie pełnienia urzędu. Enrico Mizzi po zaledwie 85 dniach piastowania swojej funkcji nagle zmarł, a to doprowadziło do zmiany na stanowisku szefa Partii Nacjonalistycznej. Nowym premierem został George Borg Olivier.

W odniesieniu do Barbadosu na 10 premierów (niektórzy pełnili swój urząd więcej niż 1 raz) aż 3 zmarło podczas pełnienia urzędu. Pierwszym był Tom Adams, który objął swój urząd w 1976 r. Adams na swojego zastępcę (*Deputy Prime Minister*) w ga-

³¹ Warto wspomnieć, że w przypadku Malty jest możliwość usunięcia ze stanowiska sędziego przez parlament (co nieco przypomina procedurę w ramach *impeachmentu*). Podobne (acz nie tożsame) procedury konstytucja przewiduje między innymi w stosunku do głowy państwa, Ombudsmana, Audytora Generalnego i Adwokata Państwowego.

³² Nawet jeśli ów premier miałby piastować swoją funkcję przez kilkanaście/kilkadziesiąt dni.

binecie wyznaczył Harolda Bernarda St. Johna, który wraz z nagłą śmiercią w 1985 r. stał się nowym szefem rządu. Tu warto zaznaczyć, że brak osoby stojącej na czele rządu trwał zaledwie kilka godzin³³. Harold Bernard St. John na stanowisku pozostał bardzo krótko ze względu na porażkę wyborczą swojego ugrupowania rok później – pod koniec maja 1986 r. Nowy premier Errol Barrow³⁴ zmarł niemal dokładnie w rocznicę objęcia swojej funkcji – 1 czerwca 1987 r. W efekcie śmierci Barrowa władzę w państwie ponownie objął wicepremier. Gubernator powołał Lloyda Erskine'a Sandiforda na nowego premiera i jednocześnie zapewnił, że dotychczasowy skład osobowy gabinetu zostanie odnowiony (*Prime Minister...*, 1987; *Barbados Prime...*, 1987). Ostatnim premierem, który zmarł w trakcie pełnienia urzędu był David Thompson, który objął urząd w 2008 r. O ile w przypadku śmierci dwóch wcześniej wskazanych premierów można mówić o dość dużym zaskoczeniu, to w przypadku Thompsona społeczeństwo zostało poinformowane o pogarszającym się stanie zdrowia szefa rządu z pewnym wyprzedzeniem: 14 maja 2010 r. oficjalnie poinformowano o jeszcze niezdiagnozowanych problemach zdrowotnych premiera, które będą musiały skutkować częstymi wyjazdami zagranicznymi, w efekcie czego efektywne zarządzanie sprawami państwa spocznie na barkach wicepremiera Freundela Stuarta. Planowany na dwumiesięczny odpoczynek od obowiązków służbowych okres zakończył się 30 sierpnia. Niedługo potem okazało się, że premier choruje na nowotwór trzustki, a dla opinii publicznej stało się jasne, że premier przez wiele tygodni ukrywał przed społeczeństwem informację na temat tego, w jak złym znajduje się stanie. Thompson zmarł 23 października, a tego samego dnia Freundel Stuart został przez gubernatora powołany na nowego szefa rządu.

Jeśli chodzi o rozwiązania konstytucyjne, to ustrojodawca Barbadosu, o ile dość szczegółowo rozwiązał kwestie ewentualnego wakatu na stanowisku prezydenta, o tyle w przypadku premiera równie szczegółowych rozwiązań brak. Częściowo jest to uzasadnione patrząc przez pryzmat połączenia funkcji premiera z koniecznością zasiadania w parlamencie, co oznacza, że utrata mandatu parlamentarzysty (w tym na skutek śmierci) powoduje konieczność wypełnienia wakatu w parlamencie i w rządzie. W przypadku Barbadosu oba miejsca zostaną wypełnione przez prezydenta. W przypadku wakatu w parlamencie zarządzone zostaną wybory uzupełniające, natomiast w przypadku szefa rządu barbadoska ustawa zasadnicza wymaga od głowy państwa jedynie takiej decyzji w zakresie wyboru odpowiedniego członka Izby Zgromadzenia, by ten – w jego osądzie – był w stanie zdobyć zaufanie większości posłów (*appoint the member of the House of Assembly who, in his judgment, is best able to command the confidence of a majority of the members of that House*). Prezydent może na premiera wskazać wyłącznie członka niższej izby parlamentu, co w sposób naturalny nawiązuje do brytyjskiej konwencji konstytucyjnej nakazującej monarsze powierzenie misji tworzenia rządu członkowi Izby Gmin.

³³ Wedle doniesień prasowych o śmierci Adamsa miała dotychczasowego wicepremiera poinformować w rozmowie telefonicznej żona premiera. Wicepremier wraz z pozostałymi ministrami miał wtedy oczekiwać na przybycie swojego szefa, by odbyć posiedzenie gabinetu. Zob. szerzej: „Nation Keepsake” z 24 marca 1985 r., s. 5.

³⁴ Dla porządku warto zaznaczyć, że Barrow stał na czele rządu również w latach 1961–1976.

Podsumowanie

Jedną z bardzo nietypowych cech brytyjskiej instytucji wicepremiera przez dekady pozostawało bezwzględne odmówienie osobie piastującej to stanowisko prawa do objęcia funkcji i urzędu premiera w przypadku pojawienia się wakat na czele egzekutywy (Bogdanor, 1995, s. 87). Z kolei w przypadku Malty i Barbadosu powoływanie jednego z ministrów dodatkowo na wicepremiera wzmocniało jego pozycję w ramach zarówno rządu, jak i partii, co jest o tyle odmienne od innych demokracji parlamentarnych, że zwykle w większości państw funkcja wicepremiera łączona jest z przewodniczeniem w partii współkoalicyjnej (klasycznym tego przykładem są Niemcy), podczas gdy w przypadku omawianych trzech państw co do zasady nie mamy do czynienia z rządami koalicyjnymi, gdyż są to systemy dwupartyjne.

Odnosząc się wreszcie do przedstawionych we wprowadzeniu kwestii określania mechanizmów następstwa warto zwrócić uwagę na to, że w ramach wszystkich trzech analizowanych systemów dość dobrze rozwiązana została kwestia zapewnienia ciągłości władzy na skutek nagłego przerwania władzy premiera (począwszy od jego śmierci, przez usunięcie ze stanowiska, po rezygnację skończywszy). W odniesieniu do wszystkich tych trzech przypadków, w przypadku systemu maltańskiego praktyka polityczna połączona z zapisami konstytucyjnymi wyraźnie określają, że wakat ten uzupełniany jest na skutek decyzji parlamentu podjętej we współpracy z głową państwa, a gdy taka decyzja nie może zostać podjęta to mocą autorytetu wyłącznie głowy państwa. Bardzo podobnie mechanizm ten skonstruował ustrojodawca barbadoski.

Odwołanie dotychczasowego maltańskiego premiera przez parlament oznacza dla niego możliwość skorzystania z dwóch rozwiązań: podania się do dymisji (na co ma 3 dni) lub zwrócenia się do głowy państwa z wnioskiem o rozwiązanie parlamentu, do której to prośby – co warto zaznaczyć – prezydent nie musi się przychylić. Uwaga ta jest o tyle istotna, że w odniesieniu do systemu brytyjskiego nie mamy do czynienia z nieskrępowaną niczym decyzją monarchy w sprawie rozpisania wyborów, gdyż król powinien postępować w tym zakresie w możliwie daleki od „polityczności” sposób (ze względu na apartyjność monarchy), czego nie wzbrania z kolei konstytucja maltańska w odniesieniu do prezydenta tego państwa. Prezydentowi Barbadosu ustawa zasadnicza przyznaje rolę podobną do jego odpowiednika na Malcie, przy czym w odniesieniu do głowy państwa Barbadosu zakres narzędzi konstytucyjnych jest nieco bardziej ograniczony. Tym samym, porównując wszystkie 3 głowy państwa najmniej skrepowany jest prezydent Malty, a najbardziej monarcha brytyjski.

Maltańska konstytucja zabezpiecza system zarówno przed długotrwałym okresem braku premiera, ale i przed brakiem osoby na stanowisku premiera w okresie po rozwiązaniu parlamentu (ale jeszcze przed wyłonieniem składu nowego) poprzez przyznanie prezydentowi roli stabilizatora systemu, dzięki czemu, zgodnie z art. 80 konstytucji prezydent może powołać na premiera³⁵ osobę, która była parlamentarzystą bezpośrednio przed rozwiązaniem izby. Mechanizm bardzo zbliżony posiada ustrój Barbadosu.

Jednocześnie ustawa zasadnicza Malty od razu zastrzega, że osoba powołana w ten sposób składa urząd wraz z rozpoczęciem kolejnej sesji parlamentu, jeśli w tym czasie

³⁵ Przy czym osoba ta jest pełnoprawnym szefem rządu, a nie pełniącym obowiązki.

nie jest jego członkiem. Zgodnie z art. 76 pkt 5 lit. (b), jeśli urząd szefa rządu pozostaje nieobsadzony, a prezydent uzna, że w rozsądnym czasie nie dojdzie do powołania na ten urząd osoby, która będzie cieszyła się zaufaniem większości parlamentu, dojść może do rozwiązania parlamentu. Tym samym dojdzie do oddania decyzji o obsadzie tego stanowiska *de facto* w ręce wyborców, którzy wskazując ugrupowanie zwycięskie w znacznej mierze przyczynią się do powierzania misji tworzenia rządu przez lidera tego ugrupowania.

W odniesieniu z kolei do ustroju brytyjskiego praktyka polityczna połączona z warunkowaniami norm prawnych i pozaprawnych powoduje, że zarówno usunięcie, jak i rezygnacja premiera z urzędu powodują uruchomienie odpowiednich mechanizmów, które nie wzbudzają większych kontrowersji³⁶. W obu przypadkach (choćby przede wszystkim w przypadku rezygnacji) naturalnym kolejnym krokiem zmierzającym do wypełnienia wakatów będzie oczekiwanie przez monarchę na pojawienie się nowego lidera (przewodniczącego) partii rządzącej. Innymi słowy to partia rządząca kierując się wewnętrznymi rozwiązaniami statutowymi wskaże *de facto* nowego premiera, chociaż w sensie formalnym dopiero akt monarchy spowoduje początek rządów nowego premiera. Jedynie pewną wątpliwość może rodzić kwestia obsady stanowiska premiera w przypadku śmierci. Wątpliwość ta wynika z braku współczesnej praktyki następstw takiego zdarzenia. Niemniej wydaje się, że sytuacja taka najprawdopodobniej doprowadziłaby do zaoferowania misji stworzenia rządu do jednego z członków monarchii, który to pełniłby funkcję do czasu wyłonienia się lidera ugrupowania rządzącego, którego król powołałby na nowego premiera³⁷.

Na koniec warto wreszcie zwrócić uwagę na instytucję wotum nieufności. W przypadku Barbadosu konstytucja przewiduje *de facto* tę instytucję, chociaż sama ustawa zasadnicza tego państwa takim terminem się nie posługuje. O ile mechanizm przewidziany w konstytucji tego państwa jest bardzo zbliżony do tego, który obowiązuje na Malcie, to w przypadku drugiego z tych państw głowa państwa posiada w swoim konstytucyjnym arsenale środków nieco silniejsze narzędzia.

Przechodząc wreszcie do kwestii śmierci premiera, to w przypadku jego następcy w Wielkiej Brytanii w dużej mierze najważniejszą rolę odgrywać będą konwenanse konstytucyjne i ewentualne nieformalne rozmowy między kierownictwem partii rządzącej z głową państwa, co do tymczasowego obsadzenia urzędu premiera, podczas gdy ewentualna późniejsza zmiana na tym stanowisku wynikać będzie wprost z decyzji wewnętrznych ugrupowania rządzącego, co do wyboru nowego przewodniczącego partii, który to uzyska prawo do objęcia urzędu szefa rządu. Warto przy tym wspomnieć, że w przypadku śmierci dotychczasowego szefa rządu monarcha mógłby też wykorzystać możliwość wskazania na nowego premiera osoby, która z chwilą śmierci dotychczasowego szefa rządu piastowała funkcję wicepremiera lub Pierwszego Sekretarza Stanu, jednak decyzja

³⁶ Warto zaznaczyć, że oba przypadki są możliwe przewidywalne o tyle, że procedura uchwalania wotum nieufności trwa, a niemal regułą jest fakt, że rezygnujący premier nie składa swoich obowiązków tego samego dnia, ale czeka do pojawienia się jego następcy i dopiero wówczas składa na ręce monarchii swoją rezygnację.

³⁷ Oczywiście, gdyby ostatecznie w wyniku decyzji wewnątrzpartyjnych liderem ugrupowania rządzącego stałby się powołany przez króla „tymczasowy” premier, wówczas do ponawiania sformowania rządu nie byłoby już uzasadnienia.

taka musiałaby wypływać wyłącznie z woli samego króla, gdyż powoływanie premiera należy do samodzielnych uprawnień monarchy, a ustroj brytyjski nie przewiduje mechanizmu sukcesji na stanowisku premiera. W ramach tego wątku warto wspomnieć o przypadku Barbadosu. Wskazywanie przez kolejnych gubernatorów wicepremiera jako tego członka gabinetu, który obejmie urząd premiera wydaje się bardzo uzasadnionym krokiem. Warto jednak przy tym wskazać, że taka decyzja nie byłaby możliwa, gdyby wicepremier posiadał jedynie mandat senatora. Tym samym wskazywanie przez szefa rządu na swojego zastępcę członka gabinetu, który posiada mandat niższej izby parlamentu wydaje się być zrozumiałe i wysoce pożądane.

Bibliografia

- Aquilina K. (2018), *Constitutional Law in Malta*, Alphen aan den Rijn.
- Barbados Prime Minister Barrow Dies* (1987), <https://www.washingtonpost.com/archive/local/1987/06/03/barbados-prime-minister-barrow-dies/95c5b5e3-44a4-4c11-a207-117ebf1d7136/>, 21.10.2024.
- Bezzina F., Camilleri E., Marmarà V. (2021), *Public Service Reforms in a Small Island State: The Case of Malta*, Msida.
- Bogdanor V. (1995), *The Monarchy and the Constitution*, Londyn.
- Cabinet Manual of 'limited value' says Lords committee report* (2011), <https://committees.parliament.uk/committee/172/constitution-committee/news/176799/cabinet-manual-12th-cmttee-report/>, 27.02.2025.
- Constitution Committee – Twelfth Report – The Cabinet Manual – Constitution Committee Contents* (2011), <https://publications.parliament.uk/pa/ld201011/ldselect/ldconst/107/10705.htm#a7>, 27.02.2025 r.,
- de Merieux M. (1982), *The Codification of Constitutional Conventions in the Commonwealth Caribbean Constitutions*, "International & Comparative Law Quarterly", vol. 31, Issue 2.
- Douglas R. (2005), *Liberals*, Londyn.
- Kapsa I. (2016), *Pozycja ustrojowa premiera Wielkiej Brytanii w świetle jego kompetencji i praktyki politycznej*, „Białostockie Studia Prawnicze”, z. 20/B.
- Mangion R. (2014), *Impeachment or removal?*, <https://timesofmalta.com/article/Impeachment-or-removal-.505264>, 19.09.2024.
- „Nation Keepsake” (1985), wydanie z 24 marca 1985 roku.
- Perkins A. (2006), *Baldwin*, Londyn.
- Pirotta J. M. (2012), *The 1921 Self-Government Constitution*, w: *Landmarks in Maltese Constitutional History 1849–1974*, red. H. Frendo, Valletta.
- Prime Minister of Barbados, Errol W. Barrow, dies at 67* (1987), <https://www.nytimes.com/1987/06/02/obituaries/prime-minister-of-barbados-errol-w-barrow-dies-at-67.html>, 21.10.2024.
- Rakowski M. (2016), *System parlamentarno-gabinetowy do I wojny światowej*, Warszawa.
- The Cabinet Manual* (2011), <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a79d5d7e5274a18ba50f2b6/cabinet-manual.pdf>, 27.02.2025.
- Wheeler C. (2019), *Rebel alliance plots to impeach prime minister*, <https://www.thetimes.com/uk/politics/article/rebel-alliance-plots-to-impeach-prime-minister-px63h5k9r>, 19.09.2024.
- Wiecech T. (2011), *Konwenanse konstytucyjne*, Kraków.
- Wiszwaty M. M. (2022), *Nagły koniec karaibskiej monarchii, czyli o (mało) demokratycznej transformacji Królestwa Barbadosu w republikę*, „Prawo i Więź”, nr 4(42).

Woźniak A. M. (2022), *Commonwealth Realms jako relikty przeszłości. Zmiana formy rządów na Barbadosie*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2022, nr 4(68).

The Prime Minister and His Successor and the Problem of Continuity of Power in the Political Systems of Great Britain, Malta and Barbados

Summary

The subject of the article is the issue of continuity of power within the institution of the prime minister. The author analyzes constitutional solutions and their implementation in political practice through the prism of maintaining the continuity of power. The article is based on a comparative analysis of constitutional solutions and political practice in three countries with an identical model and type of party system: the United Kingdom, Malta and Barbados (all of them are Westminster democracies with a weak constitutional position of the head of state and a strong prime minister and a two-party party system).

Key words: Prime Minister's successor, continuity of power, Malta, the UK, Barbados

Author Contributions

Conceptualization (Konceptualizacja): Marcin Łukaszewski

Data curation (Zestawienie danych): Marcin Łukaszewski

Formal analysis (Analiza formalna): Marcin Łukaszewski

Writing – original draft (Piśmiennictwo – oryginalny projekt): Marcin Łukaszewski

Writing – review & editing (Piśmiennictwo – sprawdzenie i edytowanie): Marcin Łukaszewski

Competing interests: The author have declared that no competing interests exist
(**Sprzeczne interesy:** Autor oświadczył, że nie istnieją żadne sprzeczne interesy)